RESTAURATIE VAN KOREAANSE SOETRAKIST

Kennismaking met de soetrakist

In 1972 verwierf de VVAK een prachtige Koreaanse soetrakist (AK-MAK-178). De stijl van dit lakwerk is vernoemd naar de Koryo-periode (918-1392). Dergelijke kisten werden speciaal gemaakt voor het bewaren van soetra's, boeddhistische teksten. Lakwerkobjecten uit deze periode zijn zeer zeldzaam. Binnen de groep van Koryo lakwerkobjecten zijn nog slechts acht soetrakisten bekend in de wereld, onder andere in het British Museum, Tokyo National Museum en het Rijksmuseum Amsterdam. Het uiterlijk en de afmetingen van de soetrakist van het British Museum laten zien hoe de VVAK-kist er oorspronkelijk heeft uitgezien. Met de soetrakist van het Rijksmuseum is namelijk het nodige gebeurd in zijn lange bestaan.

Al tijdens mijn opleiding tot lakwerk restaurator in Japan kwam ik via een van mijn leraren, Professor Arakawa, achter het bestaan van de soetrakist van het Rijksmuseum. De kist kwam meteen op mijn wensenlijstje van ooit te restaureren lakwerkobjecten te staan, vooral vanwege het unieke karakter van de kist van het Rijksmuseum. De soetrakist is via Japan naar Europa gekomen en onderweg van vorm veranderd. Precies wanneer en waarom zullen we nooit exact weten. Het kan al in Korea zijn gedaan, maar mogelijk ook in Japan. In Europa zijn Westerse restauraties uitgevoerd.

Materialen en techniek

De soetrakist van het Rijksmuseum Amsterdam heeft een decoratie van chrysanten en geometrische motieven in parelmoer en metaal inlegwerk (afb. 1).¹ De kist heeft een houten drager met daarop diverse laklagen, zoals een laag met textiel, lak-kleipoederlagen en pure laklagen. Dit is zowel voor het originele deel als voor de bijgemaakte delen het geval. Terwijl bij het originele deel gebruik is gemaakt van parelmoer en metaaldraad, is in de later bijgemaakte delen voor de decoratie alleen gebruik gemaakt van parelmoer. Er zijn twee soorten metaaldraad gebruikt: in elkaar gedraaide draden als kader om de decoratievlakken heen, en enkelvoudige draden die om de parelmoer bloemen heen zitten als een soort van takken met parelmoer blaadjes aan weerszijden. De draden zijn gemaakt van een koperlegering. Hoewel de wetenschappers het nog niet met zekerheid kunnen vaststellen, lijkt het gebruikte parelmoer in het originele deel zeer waarschijnlijk van de *turbo lunatica marmoratus*. Elk afzonderlijk stukje parelmoer is met gebruik van messen, kleine vlakke en ronde beiteltjes gevormd. In de kleine blaadjes zijn verder nog graveringen aangebracht om nerven weer te geven. Het parelmoer van de bijgemaakte delen is zeer waarschijnlijk de *halotis* (*abalone*).

Afb. 2
De chrysanten in
parelmoer met het
metaaldraad erom heen,
duidelijk te zien zijn ook
de graveringen in de
blaadjes.

Hier is alleen een geometrisch motief gebruikt en zijn er geen graveringen. Dit parelmoer is dunner dan het oude parelmoer. Bij de eerdere Europese restauratie zijn er als vervanging van het metaaldraad in elkaar gedraaide touwtjes gebruikt.

Verandering van vorm

De veranderingen aan de vorm van de kist kunnen als volgt worden samengevat:

- De originele bodem is losgemaakt en misschien zelfs vervangen.
- Er is rondom een extra opstaande rand gezet waardoor de kist ongeveer 8 centimeter hoger is geworden. Deze rand is voorzien van een geometrische decoratie met parelmoer. Deze decoratie lijkt op de geometrische decoratie van de kist die zich in het Kitamura Art Museum in Kyoto bevindt.
- Onderaan deze bijgemaakte randen is een uitstekende bolle rand rond een bodem bevestigd. De bolle rand is voorzien van geometrische decoraties in parelmoer. Het hout dat is gebruikt voor de bolle rand is waarschijnlijk eerder voor iets anders gebruikt. Er zitten gaten in die geen functie hebben voor de soetrakist. Onduidelijk is of de originele bodem hergebruikt is.
- De deksel is vastgemaakt aan de twee zijanten en de achterkant en aan de smalle randjes van de voorzijde.
- De voorzijde is tot losse klep omgebouwd die met een rand identiek aan de zij- en achterkanten hoger is gemaakt. Aan de onderzijde zijn twee pinnen gemaakt van bamboe die in twee gaten passen in de voorzijde van de kist.
- De gehele binnenzijde is overgelakt om het één geheel te maken.

Afb. 3

De drie fases in het bestaan van de kist zijn in één keer te zien. Onder de lange parelmoerstrips de aanhechting van het bijgemaakte deel.

Afb. 4 (boven)

Te zien zijn de aanhechting van de deksel met de zijkant, restauraties aan het parelmoer en te lichte restauraties in de lak.

Afb. 5 (onder links)

De parelmoerdecoratie die onder de verwijderde recente restauratie tevoorschijn kwam.

Afb. 6 (onder rechts)

De in Europa uitgevoerde restauraties met pâte en te lichte bruine kleur.

Het ligt voor de hand om aan te nemen dat men de vorm van de originele kist heeft veranderd omdat de functie ervan veranderde. Waarschijnlijk heeft men op dat moment ook de originele delen van de kist voor de eerste maal gerestaureerd aangezien de voor deze restauratie gebruikte materialen en technieken identiek zijn aan die van de bijgemaakte delen. In een later stadium is opnieuw een restauratie uitgevoerd. Met het oog op de daarbij gebruikte materialen is deze latere restauratie in Europa verricht. Er is gebruik gemaakt van pte, was en vernis.

Het restauratieplan

Door het Rijksmuseum Amsterdam werd mij gevraagd een restauratieplan op te stellen en vervolgens uit te voeren. Bij onderzoek bleek de kist nogal wat schade te hebben:

- De details van de decoraties aan de buitenkant van de kist waren niet meer goed te zien aangezien ze door vuil, was en vernis overdekt waren.
- De laklaag was over het geheel zeer broos en poreus geworden.
- De bodem van de kist was geheel los van de zijanten komen te zitten.
- De laklaag zat hier en daar los van de drager, dit was zowel bij het originele lakwerk als bij latere toevoegingen het geval.
- Er waren allerlei soorten beschadigingen in de laklagen van zowel de originele delen als de latere toevoegingen. De recente restauraties waren soms beschadigd en aan het verbrokkelen.
- Het parelmoer, evenals het metaaldraad, zat vaak erg los.
- Aan de binnenkant van de kist zat, in een eerdere restauratie, bij het slotbeslag een zeer grote beschadiging.

Bij het maken van het restauratieplan is het uitgangspunt altijd geweest om de huidige vorm en de geschiedenis van het object te respecteren. Het voornaamste doel was de kist zo te restaureren dat hij niet verder achteruit zou gaan en weer gehanteerd zou kunnen worden.

Maar ook dat hij weer opgesteld kon worden en het publiek zou kunnen genieten van onder andere de details van de decoratie van de kist.

Daarom is ervoor gekozen om de soetrakist licht te reinigen, zodat de details meer tot hun recht konden komen en om oude restauraties die te licht waren iets bij te kleuren zodat ze niet meer op zouden vallen. De laklaag die door de jaren heen te lijden had gehad moest worden verstevigd door hem te impregneren met lak.

Door de loszittende bodem was de kist moeilijk verplaatsbaar en de zijanten konden gaan vervormen als de situatie zo zou blijven; daarnaast was het geen fraai gezicht. De constructie van de kist moest daarom worden hersteld. De parelmoerdecoraties zaten zo los dat de kist zonder toebrengen van extra schade vrijwel niet te hanteren was. Ook zou er parelmoer verloren kunnen gaan. Hetzelfde gold voor het metaaldraad. Dit moest dus worden vastgezet. De Europese restauraties waren soms zo verbrokkeld dat ze in enkele gevallen niet meer te redden waren.

Beschadigingen in het lakoppervlak, soms zelfs tot in het hout, moesten worden opgevuld en op kleur gebracht.

De restauratie

Verassingen tijdens de restauratie

Tijdens de restauratie bleek dat er onder een recente restauratie een andere decoratie zat. Deze was qua stijl en gebruikt materiaal identiek aan de rest van het object. Het lijkt alsof de bovenste laag over een al bestaande decoratie is aangebracht.

De onderste laag is zichtbaar geworden omdat hij onder een recente restauratie zat die vanwege de slechte staat verwijderd moest worden. In hoeverre er aan deze zijkant of op de rest van de kist verder ook nog twee lagen over elkaar zitten is niet zeker. De onderste decoratie is in het zicht gelaten en niet weer opnieuw afgedekt.

Reiniging

Het oppervlak is licht gereinigd zodat de details meer tot hun recht komen. Aan de onder- en binnenzijde van het object is dit gedaan door middel van zeer geringe hoeveelheden alcohol en water.

De buitenzijde bleek na onderzoek niet met water of oplosmiddelen gereinigd te kunnen worden. Daarom is er voor gekozen dit oppervlak mechanisch te reinigen. Deels is dit gedaan door de niet meer te redden oude restauraties te verwijderen met een scalpelmesje. Ook dikke vuilplekken zijn zo verwijderd. De rest van het oppervlak is, nadat de buitenkant gefixeerd was, heel licht gepolijst met zeer fijn houtskool poeder.

Overigens is het zo dat tijdens het vastzetten van het parelmoer en het metaaldraad aan de buitenzijde al een groot deel van het vuil samen met het verwijderen van de overtollige lijm meegenomen was.

Vastzetten laklagen

Loszittende laklagen zijn vastgezet met *mugi-urushi* (bloem-water-lak mengsel). Dit is zo veel mogelijk gedaan toen de kist nog niet in elkaar gezet was.

Vastzetten parelmoer en metaaldraad

Het parelmoer is vastgezet met dierlijke lijm. Dit is gedaan in verschillende fases waarbij steeds een iets sterkere lijm gebruikt is. Het loszittende metaaldraad is eveneens met dierlijke lijm vastgezet.

Herbevestigen onderzijde aan bovenzijde

De onderzijde van de kist is weer aan de zijkanten vastgezet door middel van *mugi-urushi*. De aanwezige bamboepinnen zijn daarbij hergebruikt. Daar waar noodzakelijk zijn er nieuwe pinnen bijgemaakt.

Beschadiging bij het slotbeslag aan de binnenzijde van de kist herstellen en aanvullen

Aan de binnenzijde van de kist was bij het slotbeslag de laklaag beschadigd. De recente restauraties waren erg slecht en het gevaar bestond dat het zeer snel weer los zou gaan zitten. Daarom is ervoor gekozen deze recente restauraties te verwijderen en met lak-kleipoederlagen de leemtes op te vullen en de ontbrekende laklaag zo passend mogelijk aan te vullen. Het geheel is nu weer stevig.

Opvullen beschadigingen

Diepe beschadigingen zijn opgevuld met diverse soorten laklagen: *kokuso-urushi* (lak-kleipoeder-water-vlas-houtpoeder-bloem), *jinoko-urushi* (lak-

kleipoeder-water-bloem) en *sabi-urushi* (lak-kleipoeder-water). Afhankelijk van de diepte van de beschadigingen zijn alle of enkele van deze laklagen gebruikt. Ook daar waar oude kapotte restauraties zijn verwijderd is de daardoor ontstane leemte op deze wijze opgevuld. Ondiepe beschadigingen zijn opgevuld met een bruinzwarte *sabi-urushi* laag. Hiermee zijn ook de leemtes rondom het parelmoerinlegwerk en het metaaldraad opgevuld. Dit laatste vooral om het weer opnieuw losraken van parelmoer en metaaldraad te voorkomen.

De lichte eerdere restauratie iets minder opvallend maken

Daar waar de oude restauraties wel behouden konden blijven zijn de te lichte plekken op kleur gebracht in overeenstemming met de rest van de kist.

Impregneren lakoppervlak

Om het geheel een beschermende laag te geven en om het lakoppervlak een zekere diepte te geven is het gehele lakoppervlak enkele malen met verdunde *urushi* geïmpregneerd.

Tot slot

Door deze restauratie is er weer een klein hoofdstuk aan de geschiedenis van de soetrakist toegevoegd. Ook heeft de kist weer iets meer van zijn geheimen prijsgegeven.

- Carolien van Es is lakwerkrestaurator. Na de Reinwardt Academie studeerde ze in Japan lakwerk-vervaardigings- en decoratietechnieken en lakwerk-restauratietechnieken in het restauratieatelier van Konishi Bijutsu Kogeisha in het Tokyo National Museum. Daarnaast liep ze stage bij Kazumi Murose (sinds 2008 Living National Treasure), Yoshikuni Taguchi en Hirokazu Arakawa en anderen. Sinds 1989 heeft ze samen met Jan Snoek (restaurator westerse en oosterse kunst op papier) in Leidschendam het Restauratie-Atelier Snoek en van Es.

Literatuur

- Patricia Frick en Soon-Chim Jung (eds.), *Korean Lacquer Art: Aesthetic Perfection*, Hirmer Publishers, München, 2013.
- Monika Kopplin (ed.), *Lacquerware in Asia, today and yesterday*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Parijs, 2002 op: unesdoc.unesco.org/images/0012/001258/125890e.pdf (laatst bezocht 10 januari 2015).
- James C.Y. Watt en Barbara Brennan Ford, *East Asian Lacquer: The Florence and Herbert Irving Collection*, Metropolitan Museum of Art, New York, N.Y., 1991.
- Mondelinge informatie van Kazumi Murose, Tokyo, 2013.

Noten

- * Met dank aan Jan Snoek voor zijn waardevolle inbreng zowel tijdens de restauratie als bij het schrijven.
- 1 Fotografie: afb. 2, 3, 4 Victor Snoek, afb. 5, 6 Carolien van Es.